

Da Regjeringen Nygårdsvoll kom til Øverbygd i 1940 — og Astrid Haug ble statsministerens vertinne»

- av Odd Bjørklund -

Hele regjeringen og Kongehuset var på flukt unna tyskerne overrumpling da de i grålysningen den 9de april 1940 dro med ekstratog ut fra Østbanen i retning mot Hamar. Den lange og farefulle veien mot nord var begynt.

De tyske troppene hadde i oppdrag å ta til fange Kongehuset og hele regjeringen. Men de fikk sitt forsprang da Blücher ble senket ved Oskarsborg. Men kampfly med fallskjerm-soldater hadde erobret Fornebu og var på vei inn mot Oslo. Det hastet å komme avsted. Flukten måtte organiseres, avgjørelser måtte taes — de måtte flykte. De lever i angst med tyskerne i ryggen, de kom til å måtte vaske i sneslaps og meterhøy sne mens tyske bomber faller nesten om føttene på dem.

Så snart de hadde kommet seg til et sted, var bombeflyene over dem. På turen fulgte skjulte NS folk med som gav Quislings medhjelpere god informasjon. I felttoget oppover Norges land fulgte høye offiserer med i kampene mot tyskerne, som var NS, og som overga seg uten kamp.

Alle måtte jo forstå at det var høyforræderi med i felttoget. Noe som først nå er kommet frem i etterkrigens bøker.

Mens toget står på Lillestrøm blir Kjeller flyplass bombet, det falt også noen bomber i byen. Mens toget går til Hamar og er vel fremme, hvor de skal ha statsråd, kommer det melding om at tyske tropper har passert Jessheim. Det ble oppbrudd fra Hamar om kvelden med kurs for Elverum.

Så snart de hadde etablert seg kom bombene over Elverum og la byen i grus, mens konge og regjering sprang til skogs og kom seg unna bombe-regnet. Snart kom beskjeden om 4 store Schøyenbusser var kommet frem til Minnesund med tyske soldater. Broen var sprengt over Glomma og tyskerne stoppet midlertidig. Kongen og kronprinsen var allerede reist til Nybergssund i Trysil. Det kom beskjed fra etterretningen at tyskerne var i hurtig fremrykning mot Elverum. På Midtskogen ble det alvorlige kamper som stoppet fremrykningen. Kongen og hans følge måtte avsted i retning Nybergssund hvor de holdt på å komme rett opp i tyskernes linjer, men noen gardister var i trefning der og hjalp dem ut av fellen. Det kom telegram fra den tyske sendemann Dr. Bräuer som ville ha forhandlinger med Kong Håkon om overgivelse. Dette berømte møte kom istand på en gård ved Elverum. Det var et ultimatum at konge og regjering måtte gå inn på samme betingelse som hans bror kong Fredrik i Danmark.

Men kongen svarte nei. Kongen holdt sitt løfte fra 1905 som han siden hadde styrt i 35 år, og vernet om landets frihet og selvstendighet. Den tyske minister Bräuer sa: «Hvis ikke kravene blir oppfylt så har Hitler bestemt at landet skulle herjes med krigens redsler». Men kongen sa: «Leve fedrelandet! Og leve et fritt Norge!»

Vidkun Quisling har nu overtatt makten som statsminister og utenriksminister. Professor Meidel som kirke- og undervisningsminister. Politisjef Jonas Lie som justisminister. Gulbrand Lunde som sosialminister. Albert V. Hagelin som handelsminister. Tormod Hustad som landbruksminister. Professor R. Skanke som arbeidsminister. Fredrik Prytz som finansminister. Major R. Hvoslef som forsvarsminister.

Så snart den tyske minister var kommet til Oslo igjen, så kom angrepet på Nybergssund. Kongen og kronprinsen bodde der på gården Hegg. De sprang til skogs og gjemte seg under trærne, mens bombene haglet omkring dem og det ble skutt med mitraljøser. Nybergssund ble lagt i grus med bare 1 drept og 2 såret. Nå kunne de ikke bli lenger der i Nybergssund. De måtte forsøke å komme seg over til Lillehammer med sikte på Dombås og Åndalsnes. Forræderne var etter dem overalt. Mens de lå på

gården Vindkvern utenfor Hamar et par timers tid, så kom oberst Jensen og major Sandberg som ville fraråde regjeringen å gjøre motstand lenger mot tyskerne. De anså all motstand for unyttig — ja, forbytersk. England trodde de ikke på. Det var deprimerende å få høre det av sine egne offiserer, - at de foreslo overgivelse. Kaptein Irgens kom til Nybergssund for å få regjeringen til å forhandle med Quisling. Dette ble avslått. De kom frem til Lillehammer, men med stadig jevne mellomrom med fly over seg. De levde i angst og på flukt.

Herfra reiste statsrådssekretær Rolstad tilbake til Oslo. Han var sekretær for kongen, men ville ikke mer. «Fred være med han,» sa Nygårdsvold. Sjefen for hæren general Laake og oberst Hatledal hadde rådet regjeringen til å kapitulere. De ble senere avsatt og general Otto Ruge utnevnt. Flere av statens offiserer nådde faktisk ikke frem til kampene, fordi Hauptmann Spiller fanget dem inn under sin lynferd langs riksvei 50.

Utenfor Hotel Continental i Oslo sto norske gardister vakt for Quislings offiserer major Rolf Lowzow, Hans Schnitler, kapt. C. Hjelm Winsnes. Av boka «Nordmenn under Hitlers fane», er det et halvt hundre som er Quislings offiserer. Disse generaler og offiserer fikk sin straff etter frigjøringa, men de slapp fort fri igjen da Nato ble opprettet. De var flinke offiserer som ble sendt ut i forlegninger og mange kom til Øverbygd da Skjold Garnison på Maukstadmoen ble opprettet.

Disse offiserer hadde fått flere års straff for sitt medvirke under krigen i Quislings stat. Slik var det også med Rinnans medhjelpere som fikk flere års fengselsstraff for medvirking til tortur, drap og vold. Men noen av disse var så utmerket flinke bygningsingeniører, så de slapp ut av fengslene etter noen få år. Disse Rinnans bandemedlemmer kom opp til Øverbygd i 1952 og bygde opp Maukstadmoen leir med firma «Sande» fra Møre - Trøndelag. Navnene finnes i erindringer, og folk flest var rystet den gang. Men verden vil alltid bedras.

Forræderiet fortsatte etter konge og regjering i april dagene oppetter Gudbrandsdalen. General Otto Ruge rådet regjeringen snarest om å reise til Dombås. Det var vilt kaos da mange av regjeringens fortapte rådgivere var forsvunnet under flukten, mens de savnede kom senere til rette. De var nå kommet fram til Lesjaverk gård. Der ble de utsatt for angrep av tyske fly, og over Dombås var det nedsluppet fallskjerm-soldater som senere ble nedkjempet.

Regjeringen var gjemt på Brennhagen gård på Dovre, og kom senere til Sandbu gård i Vågå. Den 23. april reiste de til Åndalsnes og kom til Villa «Knausen» ved Molde. Men byene var lagt i ruiner hvor bombene falt hele dagen. De flyttet til Bolsøy gård på Fanestranda. Den 29de april kom utenriksminister Koht med nedslående nyheter: «De allierte trekker seg bort fra Gudbrandsdalen og Romsdalen». Regjeringen ble nå ledet gjennom den brennende byen Molde hvor de kom seg ombord i den engelske krysseren Glasgow, en 11000 tonner med 750 manns besetning.

En del av Norges banks gullbeholdning var kommet ombord, resten ble lastet ombord i D/S Driva som ble bombet og måtte settes på land. Ombord var Einar Gerhardsen, Fredrik Haslund, bankfolk og byråfolk. De fikk fatt i 3 andre skøyter som bragte gullet velberget frem til Tromsø. Derfra ble alt gullet sendt over til England med krysseren Glasgow. Krysseren stakk til havs mens den ble bombet, men sendte ut kryssild og beordret alle under dekk. Den satte igang sine hestekrefter med 2 destroyere på hver side for å beskytte konge og regjering mot ubåter og luftangrep. Glasgow brukte 2 døgn opp til Tromsø.

Marinefartøyet «Heimdal» møtte krysseren ute i Malangsgapet og førte den inn til Tromsø, hvor de var såvidt

Astrid Haug var statsminister Nygårdsvolds vertinne i maidagene 1940. Hun var dengang 40 år.

innom. Det var for risikabelt å bli der for bombeangrep på byen. Det beste var å bli gjemt oppe i skogene på innlandet. «Heimdal» førte kongen og hans følge til Målsnes. Kongen, Kronprinsen og regjeringen var fremme på Moen kl. 6 om morgenen, siden veiene var i en elendig forfatning. De tok inn hos telegrafbestyrer Skoge og Veterinærgården hos Røine. Spionene var fremdeles etter dem. Alle skulle drepes og tillitgjøres. Det falt bomber ved broen, men fikk ikke gjort stor skade.

Det var blitt bestemt at konge og regjering måtte fordeles ute i fylket så var det mindre sjanse for at alt ble utsløttet. Kongen og Kronprinsen skulle bo i Dybwad Holmboes hytte ved Langvannet i Balsfjord kommune. Mens statsminister Nygårdsvold og statsråd Støstad, færrik Ottestad og en telefonvakt Holst kom til gården Håug i Øverbygd. Statsrådene Hindal og Sven Nielsen bodde på gården Skjold. Mens Torp, Frihagen og Wold kom til Tennes i Balsfjord, Trygve Lie og flere statsråder kom til Kvesmenes. Statsråd Ystgård bodde på Storsteinnes. Mens generalstaben bodde på Nordmo og gårdene omkring. Fra Moen bar det mot Øverbygd omkvelden, men da de var kommet opp på Myhrmoen sto en militærbil med 20 soldater fast i gjørma. De skulle til Rostavann og holde vakt over den tyske fangeleiren der. De kom seg forbi, men var ikke fremme på Haug før kl. 4.30 på morgenen. Bjørne Haug og Gunnar Lavik var gått ut til butikken for å møte dem der. Ho Astrid sto hjemme i vinduet og undret seg på hvem det skulle være som kom vassende i sneen over jorden? Ho Astrid møtte dem ute på trappa: «Ja, dette er Nygårdsvold, men de kaller meg for «Gubben», sa statsministeren. «Ja, det ser jeg jo at det er den karen», sa ho Astrid. Det var den 3dje mai og de ble der til den 14de mai.

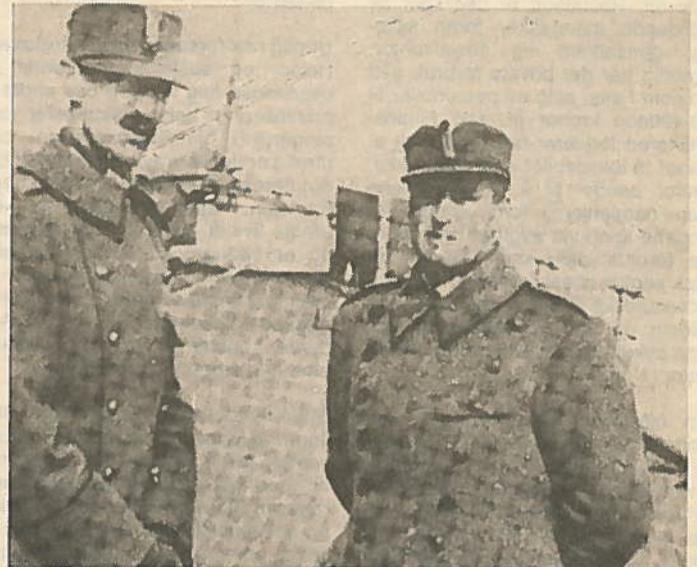
Det sivet nok ut at regjeringsmedlemmer var kommet til bygda, men det ble ikke snakket noe om det. Var en selvfølge å holde stille om det. Ingen kunne vite om tyskerne kunne få «snøsen» i hvor de var stasjonert?

En del av statsrådene i Nygårdsvolds-regjeringen i 1940.

Første rekke fra venstre: Sverre Støstad, Hans Ystgård, Johan Nygårdsvold, Halvdan Koht, Trygve Lie.

2. rekke fra venstre: Olav Hundahl, Sven Nielsen, Birger Ljungberg, Anders Frihagen.

Et bittert øyeblikk var det for kong Håkon og kronprins Olav og se Norge forsvinne mens de stod på «Devonshires» dekk som bragte dem fra Tromsø til England den 7. juni 1940.

Ho Astrid ble statsministerens vertinne i disse maidagene, hvor ho lærte å kjenne han som en trivelig herremann. Han kunne komme ned på kjøkkenet og snakke med Astrid om seg selv og sitt liv som tømmerhugger borte i Canada. En gang ble han skremt av tyske fly mens han var ute en tur, men kom seg anstrengt i skjul. «Det var visstnok ikke tyskere,» sa han. De hadde jo flyktet unna bombe-regn og hadde reddet livet hitil. På Haug ble de godt mottatt av familien B.Haug som drev to filialer i den tid med «Kryssset». Og der på Haug bodde skogbetjent Gunnar Lavik som ble til stor hjelp for Nygårdsvold. G. Lavik ble kurer bort til Holmbohytta til Kong Håkon med beskjeder og som gjorde så mange tjenester, sier Nygårdsvold i sin bok. Det var sen vår og ennå meterhøy sne, men det tinte fort så bjørka ble grønn bakom sneteppet. Dette hadde Nygårdsvold aldri sett før, at våren kom med slik bulder og brak.

Nu var Solumsmoen kommet etter som representant for pressen.

Det ble vanskelig å holde statsråd, da regjeringen var spredt over fylket. Så den 14de mai reiste statsminister med følge til Tennes og videre til Tromsø. Der bodde de først i Bispegården. Oppe i Tromsø ble alt kritisert hva regjeringen gjorde som angikk Nord-Norge. De ble kritisert og be-

Slik var gården den gang i 1940 da Nygårdsvold bodde der.

traktet som flyktninger som ikke hadde forstand på noen ting, og som måtte være takknemlig for å være der oppe. Nygårdsvold sier i sin bok: «Det var de dager da baktaleiser gjorde meg ond». Det ble sagt, det var best vi reiser? Da kom følgende svar: «Ja, vi klarte oss fra før dere kom, og vi kommer til å klare oss selv om dere reiser».

Den 22 mai flyttet Nygårdsvold, Støstad, Ystgård og Hjelmtvedt til bestyrer Fjærvold på Holt, hvor de likte seg svært godt. Men det ble et trist kapittel i Norges historie. Narvik var jo gjenerobret og tyskerne var trengt helt inn til Svenskegrensen, men krigen ble avgjort nede på kontinentet. Det ble nyttesløst å holde Nord-Norge. Både general Ruge og Hambro anbefalte sterkt at Kongen, Kronprinsen og Regjeringen burde ta imot tilbudet fra den engelske Regjering om å reise til England med krysseren «Devonshire». Det var på tale at Kronprinsen skulle bli igjen i Norge og ivareta norske interesser. Det ble heldigvis frarådd av Regjeringen. Trist og vemodig gikk alle ombord i en stor «Trawler» som førte de ut i havgapet om kvelden den 7de juni 1940 hvor de gikk ombord i «Devonshire». Felttoget var slutt, men krigen skulle fortsette til et fritt og selvstendig Norge igjen var en realitet.